

Powiatowa Program Działań na Rzecz Osób Niepełnosprawnych
w Powiecie Gorzowskim
na lata 2017-2019

WSTĘP

Niepełnosprawność, naruszenie lub uszkodzenie sprawności psychofizycznej stanowi jeden z najpoważniejszych problemów, jakie dotyczą człowieka. Prowadzi do ograniczeń funkcjonalnych lub ograniczenia aktywności życiowej człowieka. Jej przyczyny mogą być trojkiego rodzaju: wady wrodzone, przewlekłe choroby oraz nagłe wydarzenia - wypadki, urazy, zatrucia. Następstwem niepełnosprawności jest marginalizacja często prowadząca do wykluczenia społecznego. Podjęcie adekwatnych działań wobec osób niepełnosprawnych wymaga opracowania jak najefektywniejszego programu, który będzie zawierał kompleksowe cele i zadania. Punktem wyjścia jest przeprowadzenie diagnozy problemu niepełnosprawności, sporządzenie bilansu potrzeb oraz dookreślenie szans i barier rozwojowych osób niepełnosprawnych.

Niniejszy Program stawia sobie zatem za cel opracowanie działań zmierzających do wsparcia i tworzenia odpowiednich warunków do rozwoju osób niepełnosprawnych zamieszkałych na terenie Powiatu Gorzowskiego przy uwzględnieniu specyfiki Powiatu Gorzowskiego, jego zasobów oraz dostępnych form wsparcia. Założenia Programu są zgodne z Celem strategicznym II Powiatowej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych i Wspierania Osób Niepełnosprawnych dla Powiatu Gorzowskiego na lata 2016-2026 – wyrównywanie szans osób niepełnosprawnych.

Cele i zadania Programu są również uzupełnieniem dla zapisów dotyczących wsparcia osób niepełnosprawnych zawartych w innych dokumentach strategicznych na poziomie krajowym, wojewódzkim czy powiatowym.

Powiatowy Program Działań na Rzecz Osób Niepełnosprawnych w Powiecie Gorzowskim na lata 2017-2019 powstał na podstawie art. 35 a ust.1 pkt. 1 ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych z dnia 27 sierpnia 1997 r. (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 2046).

1. CEL I PROCES TWORZENIA PROGRAMU

Osoby niepełnosprawne to jedna z grup najpoważniej zagrożonych wykluczeniem, jest ona stosunkowo liczna. Z racji pewnych ograniczeń w zakresie ich funkcjonowania w wielu obszarach życia społecznego stają się oni grupą wymagającą odpowiedniego wsparcia na poziomie lokalnej polityki społecznej.

Program powstał na bazie przeprowadzonej wcześniej diagnozy sytuacji społecznej osób niepełnosprawnych zamieszkałych w Powiecie Gorzowskim.

Dokument został przygotowany w oparciu o dane statystyczne przekazane przez ośrodki pomocy społecznej, Powiatowy Zespół ds. Orzekania o Niepełnosprawności nr 2 w Gorzowie

Wielkopolskim oraz Powiatowy Urząd Pracy w Gorzowie Wielkopolskim. Analizą objęto informacje, sprawozdania i opracowania na podstawie, których dokonano oceny ogólnej sytuacji społecznej w Powiecie, a następnie identyfikacji głównych problemów dotyczących osób niepełnosprawnych.

Powiatowy Program Działań na Rzecz Osób Niepełnosprawnych na lata 2017-2019 składa się z dziesięciu rozdziałów.

Na wstępie opisana jest idea i założenia programu. Rozdział pierwszy opisuje cel i proces tworzenia Programu. Drugi rozdział zawiera definicję niepełnosprawności. Trzeci rozdział stanowi pogłębioną diagnozę problemu niepełnosprawności w odniesieniu do Powiatu Gorzowskiego. Czwarty rozdział opisuje funkcjonowanie Powiatowego Zespołu ds. Orzekania Niepełnosprawności w Gorzowie Wielkopolskim. W piątym i szóstym rozdziale Programu opisane są realizowane przez Powiat Gorzowski zadania Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w zakresie rehabilitacji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych. W rozdziale siódmym opisane są instytucje zlokalizowane na terenie Powiatu Gorzowskiego wspierające osoby niepełnosprawne tj. DPS, ŚDS, WTZ, OSW.

W rozdziale ósmym w oparciu o analizę SWOT, uchwycony został potencjał otoczenia osób niepełnosprawnych. W rozdziale dziewiątym przedstawione są cele główne i szczegółowe Programu oraz wskaźniki niezbędne do jego ewaluacji. Rozdział dziesiąty dotyczy czasu trwania oraz adresatów Programu.

2. DEFINICJA NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI

Definicja niepełnosprawności zawarta jest w ustawie z dnia 27 sierpnia 1997 roku o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 2046 ze zm.). Niepełnosprawność oznacza trwałą lub okresową niezdolność do wypełniania ról społecznych z powodu stałego lub długotrwałego naruszenia sprawności organizmu, w szczególności powodującą niezdolność do pracy. Definicja ta daje podstawy do określenia trzech stopni niepełnosprawności, a mianowicie: lekki, znaczny i umiarkowany. Każdy z tych stopni określa stan zdrowia z uwzględnieniem kryterium zawodowego.

Znaczny stopień niepełnosprawności – określa osobę z naruszoną sprawnością organizmu, niezdolną do pracy albo zdolną do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej i wymagającą, w celu pełnienia ról społecznych, stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innych osób w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji;

Umiarkowany stopień niepełnosprawności – określa osobę z naruszoną sprawnością

organizmu, niezdolną do pracy albo zdolną do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej lub wymagającą czasowej albo częściowej pomocy innych osób w celu pełnienia ról społecznych ;

Lekki stopień niepełnosprawności – określa osobę o naruszonej sprawności organizmu, powodującej w sposób istotny obniżenie zdolności do wykonywania pracy, w porównaniu do zdolności, jaką wykazuje osoba o podobnych kwalifikacjach zawodowych z pełną sprawnością psychiczną i fizyczną, lub mającą ograniczenia w pełnieniu ról społecznych dające się kompensować przy pomocy wyposażenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze lub środki techniczne.

Inaczej definiuje niepełnosprawność, przyjęta przez Sejm uchwała z dnia 1 sierpnia 1997 r. Karta Praw Osób Niepełnosprawnych: „Niepełnosprawnymi są osoby, których sprawność fizyczna, psychiczna lub umysłowa trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza lub uniemożliwia życie codzienne, naukę, pracę oraz pełnienie ról społecznych, zgodnie z normami prawnymi i zwyczajowymi”.

3. DIAGNOZA PROBLEMU NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI W POWIECIE GORZOWSKIM

W skład Powiatu Gorzowskiego wchodzi przygraniczne miasto Kostrzyn nad Odrą, stanowiące ośrodek przemysłu, handlu i usług z rozwijającą się specjalną strefą ekonomiczną, stanowiącą znakomite miejsce dla inwestycji, miasto i gmina Witnica oraz pięć wiejskich gmin otaczających miasto Gorzów Wielkopolski: Bogdaniec, Deszczno, Kłodawa, Lubiszyn i Santok stanowiących zarówno zaplecze żywnościowe jak i strefę ekspansji osiedleńczej ośrodka wojewódzkiego, który jest również siedzibą władz powiatu.

Średnia gęstość zaludnienia w powiecie gorzowskim w roku 2014 wynosiła 58 osób/km², wartość ta jest niższa od gęstości zaludnienia wyliczonej dla województwa lubuskiego (73 osoby/

km²) oraz gęstości zaludnienia wyliczonej dla Polski (123 osoby km²).

Tabela nr 1: Informacja o liczbie osób, którym udzielono świadczeń z OPS ze względu na niepełnosprawność.

Miasto/Gmina	2012	2013	2014	2015
Kostrzyn	108	105	145	86
Witnica	193	200	199	173
Lubiszyn	110	107	98	89
Deszczno	108	96	91	240
Kłodawa	99	98	100	108
Bogdaniec	233	267	243	235
Santok	97	102	107	105
Razem	1451	1035	1041	1036

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z OPS

Na podstawie danych uzyskanych z poszczególnych ośrodków pomocy społecznej z terenu Powiatu Gorzowskiego stwierdza się, że w badanym okresie udzielana była duża liczba świadczeń z pomocy społecznej ze względu na posiadaną niepełnosprawność. Oznacza to, że osoby niepełnosprawne znajdowały się wielokrotnie w bardzo trudnej sytuacji finansowej.

Tabela nr 2: Liczba osób bezrobotnych niepełnosprawnych w Powiecie Gorzowskim w latach 2012-2015.

Liczba osób bezrobotnych niepełnosprawnych w Powiecie Gorzowskim w latach 2012-2015	
2012	318
2013	339
2014	261
2015	215
Razem:	1133

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z PUP w Gorzowie Wielkopolskim

W 2012 r. zarejestrowano 318 osób bezrobotnych niepełnosprawnych, natomiast w 2015 r. - 215 osób, a zatem liczba osób bezrobotnych niepełnosprawnych w Powiecie Gorzowskim ma tendencję malejącą.

Tabela nr 3: Stan bezrobotnych niepełnosprawnych według miejsca zamieszkania miasto-wieś w latach 2012-2015.

Stan bezrobotnych na koniec grudnia	Liczba bezrobotnych niepełnosprawnych zamieszkałych na terenach miejskich			Liczba bezrobotnych niepełnosprawnych zamieszkałych na terenach wiejskich		
	Ogółem	Kobiety	Mężczyźni	Ogółem	Kobiety	Mężczyźni
2012	83	40	43	235	132	103
2013	107	58	49	232	130	102
2014	72	29	43	189	103	86
2015	54	25	29	161	84	77
Razem:	316	152	164	817	449	368

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z PUP w Gorzowie Wielkopolskim

Z powyższej tabeli wynika, że największą liczbę bezrobotnych niepełnosprawnych stanowią mieszkańcy terenów wiejskich, a w szczególności są to kobiety.

Tabela nr 4: Wykształcenie osób bezrobotnych niepełnosprawnych z Powiatu Gorzowskiego w latach 2012-2015.

Stan bezrobotnych na koniec grudnia	Liczba bezrobotnych niepełnosprawnych z Powiatu Gorzowskiego według wykształcenia				
	Wyższe	Policealne i średnie zawodowe	Średnie ogólnokształcące	Zasadnicze zawodowe	Podstawowe/gimnazjalne i poniżej
2012	14	45	28	105	126
2013	16	64	25	104	130
2014	17	57	25	70	92
2015	10	47	16	66	76
Razem:	57	213	94	345	424

Źródło: : opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z PUP w Gorzowie Wielkopolskim

Największą grupę bezrobotnych niepełnosprawnych z Powiatu Gorzowskiego zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Gorzowie Wielkopolskim w latach 2012-2015 stanowiły osoby z wykształceniem podstawowym/gimnazjalnym i niższym, było ich w 2013 r. - 130. Drugą nie mniej liczną grupę stanowiły osoby z wykształceniem zasadniczym i zawodowym -105 osób w 2012 r.

4. FUNKCJONOWANIE POWIATOWEGO ZESPOŁU DS ORZEKANIA O NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI.

W Powiecie Gorzowskim wydawaniem orzeczeń o niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności zajmuje się Powiatowy Zespół ds. Orzekania o Niepełnosprawności.

Orzeczenia, poza ustaleniem niepełnosprawności lub stopnia niepełnosprawności, zawierają wskazania dotyczące w szczególności:

1. odpowiedniego zatrudnienia uwzględniającego psychofizyczne możliwości danej osoby,
2. szkolenia, w tym specjalistycznego,
3. zatrudnienia w zakładzie aktywności zawodowej,
4. uczestnictwa w terapii zajęciowej,
5. konieczności zaopatrzenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze oraz pomoce techniczne ułatwiające funkcjonowanie danej osoby,
6. korzystanie ze środowiskowego wsparcia w samodzielnej egzystencji, przez co rozumie się korzystanie z usług socjalnych, opiekuńczych, terapeutycznych i rehabilitacyjnych świadczonych przez sieć instytucji pomocy społecznej, organizacje pozarządowe oraz inne placówki,
7. konieczność stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji,
8. konieczność stałego współdziałania, na co dzień opiekuna dziecka w procesie jego leczenia, rehabilitacji i edukacji,
9. spełnienia przez osobę niepełnosprawną przesłanek określonych w art.8 ust.1 ustawy z dnia 20 czerwca 1997 r. Prawo o ruchu drogowym,
10. prawa do zamieszkania w osobnym pokoju.

Zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności ustala trzy stopnie niepełnosprawności, które stosuje się do realizacji celów określonych ustawą o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych: znaczny, umiarkowany oraz lekki.

Tabela nr 5: Liczba wniosków przyjętych w Powiecie Gorzowskim do rozpatrzenia.

Lp.	Wyszczególnienie	2012	2013	2014	2015
1	W sprawie wydania orzeczenia o stopniu niepełnosprawności	1676	1746	1731	1758
2	W sprawie wydania orzeczenia o niepełnosprawności	246	182	200	210

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych otrzymanych z PZON nr 2 w Gorzowie Wielkopolskim

Tabela nr 6: Liczba wniosków przyjętych przez PZON według celu złożenia wniosku.

Lp.	Cel złożenia wniosku	2012	2013	2014	2015
1	Odpowiednie zatrudnienie	600	682	658	527
2	Uzyskanie zasiłku pielęgnacyjnego	297	326	304	327
3	Zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze	107	93	106	104
4	Korzystanie z systemu środowiskowego wsparcia	475	485	453	440
5	Przyznanie karty parkingowej	39	52	134	308
6	Inne	158	108	76	52

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych otrzymanych z PZON nr 2 w Gorzowie Wielkopolskim

W badanym okresie wzrasta liczba wniosków składanych w Powiatowym Zespole ds. Orzekania o Niepełnosprawności o wydanie orzeczenia o stopniu niepełnosprawności bądź o wydanie orzeczenia o niepełnosprawności dla dzieci do 16 roku życia. W 2012 r. łącznie wpłynęły 1922 wnioski, natomiast w 2015 r. 1968 wniosków, czyli więcej o 46 wniosków.

W 2015 r. 527 osób wskazało, jako powód złożenia wniosku o ustalenie stopnia niepełnosprawności znalezienie zatrudnienia, natomiast 440 osób wskazało możliwość korzystania z systemu środowiskowego wsparcia.

Tabela nr 7: Liczba wydanych orzeczeń o niepełnosprawności bądź też orzeczeń o stopniu niepełnosprawności.

Lp.	Wyszczególnienie	Liczba wydanych orzeczeń			
		2012	2013	2014	2015
1.	Orzeczenie o niepełnosprawności	238	183	185	174
2.	Orzeczenie o lekkim stopniu niepełnosprawności	279	361	329	292
3.	Orzeczenie o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności	839	856	878	1000
4.	Orzeczenie o znacznym stopniu niepełnosprawności	467	357	349	378

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych otrzymanych z PZON nr 2 w Gorzowie Wielkopolskim

W 2015 r. największa liczba osób ubiegających się o wydanie orzeczenia o stopniu niepełnosprawności została zaliczona do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności – 1000 osób, co stanowi 60% ogółu wydanych orzeczeń z określeniem stopnia niepełnosprawności, drugą co do wielkości grupę stanowią osoby z orzeczonym znacznym stopniem niepełnosprawności – 378 osób (23%) i lekkim – 292 osoby (17%).

Tabela nr 8: Liczba wydanych legitymacji osoby niepełnosprawnej.

Lp.	Wyszczególnienie	2012	2013	2014	2015
	Liczba legitymacji	578	554	514	548

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych otrzymanych z PZON nr 2 w Gorzowie Wielkopolskim

5. REHABILITACJA SPOŁECZNA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH

Zadania z zakresu rehabilitacji społecznej osób niepełnosprawnych są realizowane przez Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Gorzowie Wielkopolskim. W ramach środków otrzymanych z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych PCPR udziela wsparcia osobom niepełnosprawnym posiadającym aktualne orzeczenia o stopniu niepełnosprawności bądź orzeczenia o grupie inwalidzkiej. Osoba niepełnosprawna może ubiegać się o częściowe dofinansowanie do:

1. likwidacji barier architektonicznych, w komunikowaniu się i technicznych,
2. pobytu na turnusie rehabilitacyjnym,
3. zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny, ortopedyczny i środki pomocnicze,
4. sportu, kultury, rekreacji i turystyki osób niepełnosprawnych,
5. tworzenia i działania warsztatów terapii zajęciowej.

Bariery architektoniczne to wszystkie utrudnienia występujące w budynku i jego najbliższym otoczeniu, które ze względu na rozwiązania techniczne, konstrukcyjne lub warunki użytkowania uniemożliwiają lub znacznie utrudniają swobodę ruchu osobom niepełnosprawnym.

Zainteresowanie likwidacją barier architektonicznych wzrasta w każdym roku, ale z uwagi na bardzo ograniczone środki finansowe pierwszeństwo w uzyskaniu dofinansowania mają osoby niepełnosprawne ze znacznym stopniem niepełnosprawności oraz dzieci i młodzież.

Bariery w komunikowaniu się to ograniczenia uniemożliwiające lub utrudniające osobie niepełnosprawnej swobodne poruszanie się lub przekazywanie informacji.

Bariery techniczne to takie bariery, które utrudniają lub uniemożliwiają osobie niepełnosprawnej funkcjonowanie społeczne. Likwidacja tej bariery powinna powodować sprawniejsze działanie tej osoby w społeczeństwie i umożliwić jej funkcjonowanie w życiu codziennym.

Tabela nr 9: Pomoc na likwidację barier architektonicznych, technicznych i w komunikowaniu się.

Lp.	Wyszczególnienie	lata				
		2012	2013	2014	2015	2016
1	Liczba osób, które uzyskały dofinansowanie	32	23	18	11	17
2	Wartość dofinansowania ze środków PFRON w zł	237 459	168 565	116 939	113 826	118 544

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z PCPR w Gorzowie Wielkopolskim

Występujące bariery stanowią jeden z najważniejszych problemów, z jakimi borykają się osoby niepełnosprawne. W znaczny sposób hamują one proces rehabilitacji społecznej i zawodowej, jak również życia społecznego (dostępność do budynków użyteczności publicznej).

Osoba niepełnosprawna, zwłaszcza ta poruszająca się na wózku inwalidzkim czy niewidoma, nawet jeśli zdoła o własnych siłach opuścić mieszkanie, staje w obliczu niemożliwości działania – wysokie krawężniki, brak dostępu do środków komunikacji miejskiej, brak podjazdów dla wózków inwalidzkich, niewystarczająca liczba miejsc parkingowych dla osób niepełnosprawnych.

Dofinansowania w latach 2012- 2015 w ramach tych trzech typów barier dotyczyły m.in.:

- dostosowania łazienki do potrzeb osób niepełnosprawnych,
- wybudowania podjazdu,
- wykonania c.o.,
- zakupu podnośnika wannowego, sufitowego,
- zakupu schodolazu,
- zakupu lupy elektronicznej,
- zakupu odtwarzacza do odczytu książki mówionej.

Tabela nr 10: Złożone wnioski osób niepełnosprawnych Powiatu Gorzowskiego o dofinansowanie na przestrzeni lat 2012-2016.

	2012	2013	2014	2015	2016
Turnusy rehabilitacyjne	441	498	528	427	438
Sprzęt rehabilitacyjny, ortopedyczny i środki pomocnicze	244	351	453	422	513
Bariery architektoniczne, w komunikowaniu się oraz techniczne	51	57	48	44	33
Razem:	736	906	1029	893	984

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z PCPR w Gorzowie Wielkopolskim.

Turnusy rehabilitacyjne są zorganizowaną formą aktywnej rehabilitacji, połączoną z elementami wypoczynku, którego celem jest ogólna poprawa sprawności psychofizycznej oraz rozwijanie umiejętności społecznych uczestników, między innymi poprzez nawiązywanie i rozwijanie kontaktów społecznych, rozwijanie i realizację zainteresowań. Na przestrzeni lat obserwuje się wzrost zainteresowania tą formą rehabilitacji osób niepełnosprawnych, ale z uwagi na znacznie ograniczone środki finansowe przekazywane przez PFRON w ciągu ostatnich lat dofinansowanie do tej formy wsparcia jest niewystarczające.

Tabela nr 11: Turnusy rehabilitacyjne.

Lp.	Wyszczególnienie	lata				
		2012	2013	2014	2015	2016
1	Liczba osób, które uzyskały dofinansowanie	359	243	143	148	111
2	Wartość dofinansowania w zł	311 197	182 830	127 394	117 800	92 354

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z PCPR w Gorzowie Wielkopolskim

Dofinansowanie zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze – zadanie polega na dofinansowaniu zakupu sprzętu rehabilitacyjnego, przedmiotów ortopedycznych oraz środków pomocniczych służących rehabilitacji w środowisku osoby niepełnosprawnej, aktywizacji społecznej i zawodowej, umożliwiających uczestnictwo osobie niepełnosprawnej w życiu społecznym.

Zakup sprzętu rehabilitacyjnego, przedmiotów ortopedycznych i środków pomocniczych jest w większości niezbędne do prawidłowego przebiegu rehabilitacji.

Tabela nr 12: Zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze i sprzęt rehabilitacyjny.

Lp.	Wyszczególnienie	lata				
		2012	2013	2014	2015	2016
1	Liczba osób, które uzyskały pomoc	235	153	276	288	293
2	Wartość dofinansowania w zł	348 697	218431	421 160	360 404	346 323

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z PCPR w Gorzowie Wielkopolskim

O dofinansowanie ze środków PFRON do zaopatrzenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze mogą ubiegać się osoby będące osobami niepełnosprawnymi, w zależności od rodzaju dysfunkcji. Osoby te mają prawo do ubiegania się z Narodowego Funduszu Zdrowia (NFZ) o dofinansowanie zakupu przedmiotów ortopedycznych i środków pomocniczych, które są im niezbędne do codziennego funkcjonowania. W przypadku niepełnosprawnych dzieci o dofinansowanie zakupu przedmiotów ortopedycznych i środków pomocniczych występują rodzice lub opiekunowie. Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Gorzowie Wielkopolskim dofinansowuje udział własny tych środków oraz zakup sprzętu rehabilitacyjnego w części określonej przepisami.

Dofinansowanie m.in. dotyczyło zakupu sprzętów takich jak:

- aparaty słuchowe,
- wózki inwalidzkie,
- pieluchomajtki,

- cewniki,
- protezy,
- buty ortopedyczne,
- pionizatory,
- balkoniki,
- materace i poduszki p/odleżynowe.

Dofinansowanie do zakupu sprzętu rehabilitacyjnego dotyczyło m.in. zakupu:

- łóżek rehabilitacyjnych z oprzyrządowaniem,
- materacy rehabilitacyjnych,
- wanny z hydromasażem,
- orbitrek, rower rehabilitacyjny.

Dofinansowanie sportu, kultury i rekreacji – polega na dofinansowaniu działań na rzecz osób niepełnosprawnych podejmowanych przez organizacje pozarządowe, są to np. warsztaty plenerowe, imprezy integracyjne. Przedsięwzięcia te mają na celu rehabilitację społeczną, integrację oraz aktywizację osób niepełnosprawnych.

Tabela nr 13: Dofinansowanie sportu, kultury, rekreacji i turystyki.

Lp.	Wyszczególnienie	lata				
		2012	2013	2014	2015	2016
1	Liczba dofinansowanych imprez	12	13	11	13	10
2	Liczba niepełnosprawnych uczestników	428	452	477	792	865
3	Wartość dofinansowania w zł	27 525	19 285	31 655	43 968	50 666

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z PCPR w Gorzowie Wielkopolskim

Na terenie Powiatu Gorzowskiego funkcjonują dwa Warsztaty Terapii Zajęciowej w Kamieniu Wielkim i Chwałęcicach.

- WTZ w Kamieniu Wielkim – aktualnie w zajęciach uczestniczy 30 osób niepełnosprawnych, które posiadają aktualne orzeczenia o stopniu niepełnosprawności oraz wskazania do uczestnictwa w warsztatach. Jednostką prowadzącą jest Dom Pomocy Społecznej w Kamieniu Wielkim. Warsztat istnieje od 1995 r.,
- WTZ w Chwałęcicach – w zajęciach uczestniczy 30 osób niepełnosprawnych, istnieje od 1995 r. Jednostką prowadzącą jest Gmina Kłodawa.

Tabela nr 14: Warsztaty Terapii Zajęciowej.

Lp.	Wyszczególnienie	lata				
		2012	2013	2014	2015	2016
1	Liczba uczestników	60	60	60	60	60
2	Dofinansowanie PFRON	1 029 760	902 760	917 760	923 760	959 760
3	Koszty działania z uwzględnieniem wszystkich źródeł finansowania	1 144 178	1 003 067	1 019 734	1 026 400	1 066 400

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z PCPR w Gorzowie Wielkopolskim

6. REHABILITACJA ZAWODOWA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH

Zadania z zakresu rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych są realizowane przez Powiatowy Urząd Pracy w Gorzowie Wielkopolskim, w ramach środków otrzymanych z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w odniesieniu do osób niepełnosprawnych, zarejestrowanych jako poszukujące pracy, niepozostające w zatrudnieniu. m.in. do:

- przyznania środków na podjęcie działalności gospodarczej, rolniczej lub wniesienia wkładu do spółdzielni socjalnej,
- zwrot kosztów przystosowania stanowiska pracy dla osób niepełnosprawnych stosownie do potrzeb wynikających z ich niepełnosprawności.

Jednorazowe dofinansowanie rozpoczęcia działalności gospodarczej, rolniczej lub wniesienia wkładu do spółdzielni socjalnej – osoba niepełnosprawna może otrzymać jednorazowe środki z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Musi być zarejestrowana w Powiatowym Urzędzie Pracy jako bezrobotna lub poszukująca pracy, niepozostająca w zatrudnieniu. Środki udzielane są na podstawie zawartej umowy, której wysokość nie przekracza trzydziestokrotnego przeciętnego wynagrodzenia, jeżeli wcześniej nie otrzymała środków publicznych na ten cel.

Tabela nr 15: Jednorazowe dofinansowanie rozpoczęcia działalności gospodarczej, rolniczej lub wniesienia wkładu do spółdzielni socjalnej.

Lp.	Wyszczególnienie	lata				
		2012	2013	2014	2015	2016
1	Liczba osób, które uzyskały dofinansowanie	2	0	2	2	0
2	Wartość udzielonych dofinansowań w zł	44 952	0	43 320	34 300	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z PUP w Gorzowie Wielkopolskim.

Zwrot kosztów przystosowania stanowiska pracy - pracodawca, który przez okres 36 miesięcy zatrudni osobę niepełnosprawną, zarejestrowaną w PUP jako bezrobotną albo poszukującą pracy, niepozostającą w zatrudnieniu, może otrzymać ze środków PFRON zwrot kosztów wyposażenia stanowiska pracy do wysokości piętnastokrotnego przeciętnego wynagrodzenia. Zwrot kosztów dokonywany jest na podstawie zawartej umowy, w której starosta określa szczegółowe warunki, jakie musi spełnić pracodawca aby uzyskać dofinansowanie.

Zadaniem PUP z tego zakresu jest:

- kontrola prawidłowości realizacji zawartych umów,
- zwrot kosztów wyposażenia utworzonego dla osoby niepełnosprawnej stanowiska pracy stosownie do potrzeb wynikających z ich niepełnosprawności.

Tabela nr 16: Zwrot kosztów przystosowania stanowiska pracy.

Lp.	Wyszczególnienie	lata				
		2012	2013	2014	2015	2016
1	Ilość utworzonych stanowisk pracy dla ON	4	4	2	4	6
2	Wartość zwrotu kosztów utworzenia stanowisk pracy	64 654	82 000	50 764	114 000	164 000

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z PUP w Gorzowie Wielkopolskim

7. INSTYTUCJE SŁUŻĄCE REHABILITACJI OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH

Środowiskowy Dom Samopomocy – na terenie Powiatu Gorzowskiego działają cztery Środowiskowe Domy Samopomocy (Kostrzyn nad Odrą, Witnica, Santok, Brzozowiec). Uczestnikami są osoby niepełnosprawne, które z powodu obniżonej sprawności intelektualnej mają trudności w codziennym funkcjonowaniu. Formy terapii są dostosowane do indywidualnych możliwości i zainteresowań uczestników, prowadzona jest: socjoterapia, muzykoterapia, psychoterapia, trening umiejętności społecznych, wykorzystania czasu wolnego, zajęcia plastyczne, krawieckie, kulinarne, rękodzieła, rehabilitacyjne, kulturalne.

Dom Pomocy Społecznej - Osobie wymagającej całodobowej opieki z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności, niemogącej samodzielnie funkcjonować w codziennym życiu, której nie można zapewnić niezbędnej pomocy w formie usług opiekuńczych, przysługuje prawo do umieszczenia w domu pomocy społecznej. Osobę wymagającą tej formy wsparcia kieruje się do domu pomocy społecznej odpowiedniego typu, zlokalizowanego jak najbliżej miejsca zamieszkania osoby kierowanej, chyba, że okoliczności sprawy wskazują inaczej, po uzyskaniu zgody tej osoby lub jej przedstawiciela ustawowego na umieszczenie w domu pomocy społecznej. Osoba wymagająca wzmożonej opieki medycznej, kierowana jest przez starostę do zakładu

opiekuńczo-leczniczego lub placówki pielęgnacyjno-opiekuńczej.

Zgodnie z art.19 pkt 10 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej do zadań własnych powiatu należy prowadzenie i rozwój infrastruktury domów pomocy społecznej o zasięgu ponadgminnym oraz umieszczanie w nich skierowanych osób. Domy pomocy społecznej świadczą usługi zgodnie z obowiązującym standardem określonym w Rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 23 sierpnia 2012 r. w sprawie domów pomocy społecznej, do których należą:

- usługi bytowe, w ramach, których Dom zapewnia: wyżywienie w tym dietetyczne, miejsce zamieszkania, odzież, obuwie oraz utrzymanie czystości,
- usługi opiekuńcze polegające na udzielaniu pomocy w podstawowych czynnościach życiowych jak karmienie, mycie, pielęgnacja oraz pomoc w załatwianiu spraw osobistych,
- usługi wspomagające polegające na umożliwianiu udziału w terapii zajęciowej, podnoszeniu sprawności i aktywizowaniu mieszkańców, umożliwieniu zaspokojenia potrzeb religijnych i kulturalnych, stymulowaniu nawiązywania, utrzymywania i rozwijania kontaktu z rodziną i społecznością lokalną.

Na terenie Powiatu Gorzowskiego funkcjonują dwa domy pomocy społecznej:

- Dom Pomocy Społecznej „Dom Seniora” w Kostrzynie nad Odrą przeznaczony dla kobiet w podeszłym wieku dysponujący 58 miejscami,
- Dom Pomocy Społecznej w Kamieniu Wielkim dla kobiet przewlekle psychicznie chorych (103 miejsca).

Domy pomocy społecznej zlokalizowane na terenie Powiatu Gorzowskiego zaspokajają potrzeby nie tylko powiatu, ale również miasta Gorzowa Wielkopolskiego, powiatów ościennych m.in. Powiatu Myśliborskiego oraz innych powiatów województwa lubuskiego.

Warsztat Terapii Zajęciowej - na terenie Powiatu Gorzowskiego funkcjonują dwa Warsztaty Terapii Zajęciowej (Chwałęcice, Kamień Wielki). Działalność Warsztatów w 90% finansuje PFRON, pozostałe 10% Powiat Gorzowski. Osoby Niepełnosprawne są kwalifikowane do uczestnictw w Warsztacie w oparciu o wskazanie do terapii zajęciowej, zawarte w orzeczeniu o stopniu niepełnosprawności. Realizacja zadań WTZ odbywa się poprzez: rozwijanie umiejętności obejmujących czynności życia codziennego, zaradności osobistej, rozwijanie umiejętności zawodowych, umożliwiających podjęcie pracy w zakładzie aktywności zawodowej lub innej pracy zarobkowej albo szkolenia zawodowego oraz poprzez wykorzystanie technik terapii zajęciowej.

Specjalny Ośrodek Szkolno - Wychowawczy w Lipkach Wielkich jest placówką dla

uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych dla dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim i umiarkowanym. Uczniowie przyjmowani są na podstawie orzeczenia do kształcenia specjalnego, wydanym przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną z określeniem stopnia niepełnosprawności intelektualnej. Uczniom zamieszkałym poza Lipkami Wielkimi zapewnione jest miejsce w grupach wychowawczych Ośrodka. Placówka dysponuje własną stołówką, świetlicami. Wychowankowie mają do dyspozycji wyremontowane łazienki i natryski. W szkole istnieje pracownia komputerowa z dostępem do internetu. Do dyspozycji są dwie nowoczesne pracownie kucharskie do praktycznej nauki zawodu. Na terenie Ośrodka znajdują się: boiska sportowe do piłki nożnej, siatkówki, koszykówki, kometki, siłownia, sala do ćwiczeń gimnastycznych, zielone sale sportowe.

Powiatowa Społeczna Rada do Spraw Osób Niepełnosprawnych została powołana przez Starostę Gorzowskiego.

Do zadań Rady należy:

- ⑩ inspirowanie przedsięwzięć zmierzających do integracji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych,
- ⑩ realizacja praw osób niepełnosprawnych,
- ⑩ opiniowanie projektów programów działań na rzecz osób niepełnosprawnych,
- ⑩ ocena realizacji programów,
- ⑩ opiniowanie projektów uchwał i programów przyjmowanych przez Radę Powiatu pod kątem ich skutków dla osób niepełnosprawnych.

8. ANALIZA SWOT DOTYCZĄCA PROBLEMATYKI OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH W POWIECIE GORZOWSKIM

Mocne i słabe strony Powiatu Gorzowskiego

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
Korzystne położenie geograficzne przy granicy polsko-niemieckiej.	Starzenie się populacji powiatu gorzowskiego oraz wzrost liczby osób niepełnosprawnych.
Dobrze rozwinięta współpraca Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie z gminnymi ośrodkami pomocy społecznej.	Słaby dostęp osób niepełnosprawnych do usług społecznych, występujące bariery uniemożliwiające ON dostęp do usług społecznych, medycznych i kulturalnych.
Dobra współpraca PCPR z innymi instytucjami i organizacjami pozarządowymi realizującymi zadania z zakresu pomocy osobom niepełnosprawnym.	Niska aktywność środowiska do tworzenia grup samopomocowych i grup wsparcia dla osób niepełnosprawnych.
Wykwalifikowana i zaangażowana kadra PCPR.	Braki w lokalnym dostępie do specjalistycznej pomocy osobom niepełnosprawnym.
Wystarczająca do potrzeb liczba pracowników	Niewystarczająca liczba miejsc pracy dla ON.

merytorycznych zatrudnionych w PCPR.	
Punkt konsultacyjny w PCPR (radca prawny, psycholog, pedagog, mediator).	Niewystarczająca oferta innej pomocy i wsparcia osób niepełnosprawnych ze strony PUP.
Istniejąca infrastruktura w zakresie pomocy osobom niepełnosprawnym: 2 domy pomocy społecznej, 4 środowiskowe domy samopomocy, kluby seniora.	Brak dostatecznie rozwiniętej infrastruktury w zakresie pomocy osobom niepełnosprawnym.
Funkcjonowanie powiatowego zespołu ds. orzekania o niepełnosprawności.	Brak mechanizmów monitorowania niepełnosprawności.
Szybka reakcja na potrzeby osób niepełnosprawnych.	Wysoki procent osób niepełnosprawnych.
Możliwość samorealizacji osób niepełnosprawnych w różnych organizacjach i stowarzyszeniach.	Mała liczba podmiotów III sektora zajmujących się niepełnosprawnością.
Propagowanie idei wolontariatu oraz rozwój grup wsparcia dla osób niepełnosprawnych.	Zbyt mała dostępność do placówek opieki zdrowotnej.
Umiejętność pozyskiwania środków zewnętrznych.	Niska świadomość mieszkańców powiatu na temat skutków niepełnosprawności.
Dobra koordynacja prowadzonych przez PCPR działań. Zwiększenie integracji osób niepełnosprawnych ze środowiskiem lokalnym poprzez organizację imprez o charakterze sportu, kultury, turystyki i rekreacji.	Zbyt mały dostęp do specjalistycznej pomocy i terapii.
Realizacja przez PCPR programów w zakresie osób niepełnosprawnych.	Brak motywacji osób niepełnosprawnych do uczestniczenia w proponowanych programach.
Liczne rządowe oraz unijne programy wsparcia i integracji społecznej osób niepełnosprawnych.	Wycofywanie się osób niepełnosprawnych z życia publicznego.

Szanse i zagrożenia

SZANSE	ZAGROŻENIA
Zwiększenie dostępności wsparcia specjalistycznego dla osób niepełnosprawnych.	Nasilanie się problemów związanych z funkcjonowaniem w niepełnosprawności wynikających z pogorszenia się sytuacji gospodarczej.
Korzystanie ze środków rządowych oraz unijnych na zwalczanie wykluczenia społecznego osób niepełnosprawnych.	Niewystarczająca współpraca pomiędzy instytucjami pomocowymi w zakresie pomocy ON.
Szerokie partnerstwo instytucji pomocowych na rzecz osób niepełnosprawnych.	Występowanie zjawiska zmęczenia, niezadowolenia, bezsilności i bezradności społecznej.
Korzystne położenie geograficzne i komunikacyjne powiatu.	Trudna sytuacja ekonomiczna osób niepełnosprawnych.
Wysoka świadomość społeczna władz samorządowych.	Postępujący kryzys rodziny oraz wzrost niepełnosprawności.
Tworzenie i realizacja programów aktywizujących osoby niepełnosprawne.	Wykluczenie społeczne osób niepełnosprawnych.
Dostęp do nowoczesnych środków komunikowania się (internet, telefon komórkowy, faks).	Bezradność i bierność rodzin w rozwiązywaniu problemów związanych z niepełnosprawnością.

Wspieranie zatrudnienia osób niepełnosprawnych.	Ograniczenie możliwości rynku pracy dla osób niepełnosprawnych.
Aktywizacja osób niepełnosprawnych.	Ukrywanie niepełnosprawności przez rodziny.
Likwidowanie barier architektonicznych występujących w budynkach użyteczności publicznej.	Starzejące się społeczeństwo i wzrost liczby osób niepełnosprawnych.
Konkretne działania na rzecz osób niepełnosprawnych zapobiegające wykluczeniu społecznemu.	Niepełnosprawność, jako bariera w dostępie do oferty edukacyjnej, rekreacyjnej, sportowej i kulturalnej.
Koordinacja działań na rzecz osób niepełnosprawnych.	Niska świadomość społeczna na temat wiedzy o potrzebach i możliwościach osób niepełnosprawnych i starszych.
Efektywność i skuteczność działań na rzecz osób niepełnosprawnych.	Ograniczanie wsparcia finansowego i pomocy społecznej osób niepełnosprawnych przez PFRON.
Upowszechnienie informacji dotyczących praw i uprawnień osób niepełnosprawnych.	Słabo rozwinięty wolontariat i idea grup wsparcia na rzecz ON.
Programy na rzecz osób niepełnosprawnych Utworzenie ZAZ.	Mała ilość organizacji pozarządowych działających w sferze pomocy osobom niepełnosprawnym.
Działalność organizacji pozarządowych na rzecz osób niepełnosprawnych.	Wycofywanie się osób niepełnosprawnych z życia społecznego.
Promocja i wsparcie wolontariatu na rzecz ON.	Brak centralnego rejestru ON zamieszkałych na terenie Powiatu Gorzowskiego.
Współpraca instytucji publicznych z podmiotami III sektora w zakresie pomocy ON.	Brak dostępu do informacji (osoby niepełnosprawne ze środowisk o trudnej sytuacji ekonomicznej).
Stałe szkolenie i doskonalenie zawodowe pracowników pomocy społecznej.	Niezlikwidowane bariery architektoniczne w budynkach użyteczności publicznej.
Duża liczba podmiotów gospodarczych zdolnych do zatrudnienia osób niepełnosprawnych.	Niechęć korzystania występująca u osób niepełnosprawnych z programów PFRON i unijnych.
Realizacja programów mających na celu zapobieganie marginalizacji i wykluczeniu społecznemu osób niepełnosprawnych	Brak wsparcia osób niepełnosprawnych ze strony rodziny
Zwiększająca się świadomość osób na temat radzenia sobie w przypadku niepełnosprawności	Zaburzenia psychiczne, zaburzenia zachowania, depresje współistniejące z niepełnosprawnością

9. CELE GŁÓWNE I SZCZEGÓŁOWE PROGRAMU

Celem Głównym Programu jest wyrównanie szans osób niepełnosprawnych.

Cele szczegółowe zawarte w Programie wpisują się w zakres działań na rzecz osób niepełnosprawnych ujętych w Powiatowej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych i Wspierania Osób Niepełnosprawnych dla Powiatu Gorzowskiego na lata 2016-2026

Wyznaczono trzy cele szczegółowe tj.:

1. Rehabilitacja społeczna osób niepełnosprawnych,
2. Rehabilitacja zawodowa osób niepełnosprawnych,

3. Ochrona i przestrzeganie praw osób niepełnosprawnych.

CEL SZCZEGÓŁOWY I

Rehabilitacja społeczna osób niepełnosprawnych.

1. Realizacja zadań z zakresu rehabilitacji społecznej określonych ustawą z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (dofinansowanie do likwidacji barier architektonicznych, w komunikowaniu się i technicznych, pobytu na turnusie rehabilitacyjnym, zaopatrzenia w przedmioty ortopedyczny i środki pomocnicze).
2. Integracja osób niepełnosprawnych ze środowiskiem lokalnym poprzez uczestnictwo w wydarzeniach kulturalnych, imprezach integracyjnych itp. (uczestnictwo ON w imprezach dofinansowanych przez PFRON).
3. Ułatwienie osobom niepełnosprawnym dostępu do korzystania z rehabilitacji (dofinansowanie do zakupu sprzętu rehabilitacyjnego).
4. Tworzenie warunków do pełnego uczestniczenia osób niepełnosprawnych oraz ich rodzin w życiu społecznym.
5. Rozwój bazy wsparcia środowiskowego dla osób niepełnosprawnych (WTZ, ŚDS, mieszkania chronione i inne).
6. Utworzenie Domu Dziennego Pobytu.
7. Wspieranie aktywności organizacji pozarządowych działających na rzecz osób niepełnosprawnych.
8. Realizacja programów i projektów na rzecz wsparcia osób niepełnosprawnych.
9. Poszerzenie istniejących lub rozwijanie sieci usług (np. wypożyczalnie sprzętu rehabilitacyjnego, banki pomocy rzeczowej) i wdrażanie nowych działań.

Realizator	Partnerzy	Źródło finansowania	Termin realizacji
Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Gorzowie Wielkopolskim, organizacje pozarządowe, gminy	Wydziały Starostwa Powiatowego, PUP, PFRON, jednostki samorządowe, organizacje pozarządowe	Środki własne, środki PFRON, środki gminne, środki unijne, środki organizacji pozarządowych, inne źródła	2017-2019

CEL SZCZEGÓŁOWY II

Rehabilitacja zawodowa osób niepełnosprawnych.

1. Realizacja zadań z zakresu rehabilitacji społecznej określonych ustawą z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (przyznania środków na podjęcie działalności gospodarczej, rolniczej lub wniesienia wkładu do spółdzielni socjalnej, zwrot kosztów przystosowania stanowiska pracy dla osób niepełnosprawnych stosownie do potrzeb wynikających z ich niepełnosprawności).
2. Zwiększenie kwalifikacji zawodowych oraz przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu.
3. Tworzenie warunków ograniczających zjawisko bezrobocia wśród osób niepełnosprawnych.
4. Zapewnienie udziału osób niepełnosprawnych w programach i projektach wspierających ich zatrudnienie.

Realizator	Partnerzy	Źródło finansowania	Termin realizacji
Powiatowy Urząd Pracy w Gorzowie Wielkopolskim	PCPR w Gorzowie Wlkp., jednostki samorządowe, organizacje pozarządowe	Środki powiatu, środki unijne, środki własne, inne źródła, środki organizacji pozarządowych	2017-2019

CEL SZCZEGÓŁOWY III

Ochrona i przestrzeganie praw osób niepełnosprawnych.

1. Kształtowanie świadomości społecznej w zakresie dostrzegania problemów osób niepełnosprawnych.
2. Rozpowszechnienie informacji o prawach i uprawnieniach ON.
3. Zwalczanie dyskryminacji osób niepełnosprawnych na rynku pracy.
4. Informowanie o aktualnych działaniach podejmowanych przez instytucje i organizacje na rzecz osób niepełnosprawnych.

Realizator	Partnerzy	Źródło finansowania	Termin realizacji
Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Gorzowie Wielkopolskim	Jednostki samorządowe, gminy, organizacje pozarządowe	Środki powiatu środki unijne środki własne inne źródła	2017-2019

Wskaźniki celów szczegółowych:

- liczba udzielonych dofinansowań,
- liczba osób korzystających ze wsparcia,
- liczba osób niepełnosprawnych, którym udzielono dofinansowanie oraz kwoty dofinansowań,
- liczba zrealizowanych projektów aktywizujących osoby niepełnosprawne,
- liczba osób niepełnosprawnych korzystających z doradztwa i poradnictwa,
- liczba ulotek, informatorów, plakatów,
- liczba warsztatów, spotkań, szkoleń,
- liczba wspólnych inicjatyw,
- liczba imprez integracyjnych,
- liczba zakupionego sprzętu rehabilitacyjnego,
- liczba uczestników środowiskowego wsparcia,
- liczba organizacji pozarządowych działających na rzecz osób niepełnosprawnych,
- liczba realizowanych programów wspierających osoby niepełnosprawne i ich rodziny,
- liczba udzielonych porad przez doradcę ds. osób niepełnosprawnych,

10. CZAS TRWANIA I ADRESACI PROGRAMU

Termin rozpoczęcia: 01 stycznia 2017 r.

termin zakończenia: 31 grudnia 2019 r.

Program jest adresowany do:

1. osób niepełnosprawnych,
2. rodzin osób niepełnosprawnych,
3. instytucji i organizacji działających na rzecz osób niepełnosprawnych.